

LÉVAI BÉLA: DEBRECEN KÖRNYÉKI HELYNEVEK
Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2003. 157 lap

A kötet huszonegy névtani-helytörténeti vonatkozású közleményt tartalmaz. A dolgozatok többségének megszületését mintegy negyedszázados helytörténeti és névtani munkálatok előzték meg, melynek során a szerző a levéltári és könyvtári kutatások útján összegyűjtött adatokat a terepgyűjtéseken szerzett újabb tényekkel, helyszíni megfigyelésekkel egészítette ki. A kötetben szereplő írások közül tizenöt korábban már megjelent különféle névtani tárgyú munkáknak is helyet adó nyelvtudományi kiadványokban: a Magyar Nyelv, a Magyar Nyelvőr, valamint a Névtani Értesítő lapjain. A kötetbe bekerült néhány olyan dolgozat is, melyeknek tárgya földrajzi köznévként: *folyás, fűalj, hóstát*, stb.; e köznevek maguk is helynevekké vagy helynevek részévé válhatnak és váltak is.

A névtan komplex tudományág, s interdiszciplináris jellege abban is megmutatkozik, hogy művelőinek számos tudományágban kell jártasnak lenniük. LÉVAI BÉLA az adatok összegyűjtésekor és a dolgozatok írása során bizonyosan ezt is szem előtt tartva igyekezett mindig figyelembe venni a történelem, a településtörténet, a régészet, a településföldrajz, a családtörténet, a néprajz, a gazdaságföldrajz, a nyelvtörténet és még további tudományágak legfontosabb tényeit és összefüggéseit. Ez azonban magától érte-

tődően nem azt jelenti, hogy egyetlen név feldolgozása során egyidejűleg érvényesítette valamennyi szempontot: egyes írásaiban csupán azok a megközelítési módok kerültek elő, amelyek a név kapcsán felmerült problémák megvilágítására, illetve megoldására sikeresen alkalmazhatók.

A földrajzi közneveket feldolgozó írásokban a szerző célja a lexémák jelentésének a meghatározása (többjelentésű szavak esetében a lokális jelentés megadása). A földrajzi köznevek között találunk olyan lexémákat, amelyek használata nyelvföldrajzilag erősen behatárolt: csupán a kötet címében jelölt szűk területen jellemző (*fűalj* 'kertek alja', *látus* 'rész, birtokrész; tulajdon; dűlő'); esetükben a szerző a forrásokban előforduló szinonimák alapján igyekszik a pontos jelentést megadni. A *folyás* 'az érnél valamivel nagyobb vízfolyás, patak; természetes és mesterséges vízlevezető árok', *hóstat* 'külváros, majorság, belsőség' földrajzi köznevek az ország más tájain is ismertek, jelentésüket szótáraink is tartalmazzák, LÉVAI azonban további részjelentésekkel bővíti velük kapcsolatos ismereteinket. A lehetséges szemantikai tartalom feltárása a szerző célja a *Nyelves-út*, *Nyelves-hegy*, *Nyelves-erdő* nevek előtagjának vizsgálatokor is: feltételezése szerint a *nyelves* lexéma 'nyelvhez hasonló, elágazó' jelentésben került be a helynevekbe.

Egy más aspektus, az etimológiai kérdések kerülnek előtérbe a *Szordas*, *Tacsilló-halom*, *Zelemér* neveket tárgyaló írásokban. LÉVAI BÉLA e névalakulatok kapcsán felsorakoztatja a korábban felmerült eredeztetési lehetőségeket, majd igyekszik a legvalószínűbb keletkezési módot megtalálni. Az Árpád-kori *Szóládmonostora* településnévnek az idők folyamán számos névváltozata létezett, ezeket tekinti át és magyarázza az azonos címet viselő dolgozat. *Józsa* nevének vizsgálata során pedig a név két szempontból is egyedülálló voltát igyekszik bizonyítani: egyrészt a Kárpát-medencében nem létezett másik ilyen nevű önálló helység, másrészt az elmúlt évszázadok során a település kétszer kapta meg ezt a nevet (először egyik 13. századi, *Józsa* nevű birtokosáról nevezték el, másodszer pedig az 1700-as évek elején *Jósa* István családneve vonódott át a településre), de a két névadásnak nem volt köze egymáshoz. „A dettosföldi Debrecen” című írásában pedig a településnévnek a magyarországi *Debrecen* városnévhez való viszonyát mutatja be a szerző, miközben igyekszik feltárni a két helynév keletkezésének, alakulásának, egymásra hatásának lehetséges körülményeit.

Az Árpád-kori *Bigecs* és *Szentlászló* nevű települések lokalizálása a célja a hasonló című tanulmányoknak. A szerző igyekezett olyan új aspektusokat is bevonni a vizsgálatba (pl. a szó helyi jelentése), amelyek a lokalizálati probléma megoldását elősegíthetik.

LÉVAI BÉLA kötete több olyan tanulmányt is magába foglal, amelyek a névtani vizsgálódásoknak nem a nyelvi, hanem inkább a történeti, természetföldrajzi stb. oldalát részesítik előnyben. A „Cégény, Cégény rét”, valamint a „Sáránd” című dolgozatokban – a nevek lehetséges magyarázatainak rövid ismertetése mellett – a települések térfelszíni viszonyainak a részletes leírásával találkozunk. Az inkább történeti tárgyú, mintsem nyelvi „Monostor a helynevek tükrében” és „Salamon” című írásokban szintén alapos bemutatását kapjuk a természetföldrajzi jellemzőknek, emellett azonban hasonló részletességgel tárgyalja a szerző a településeknek, illetve első lakóinak történetét. Az „Etelaka”, a „Mihálylaka birtok története” és a „Szilegyház” című írásokban pedig településtörténeti, családtörténeti, valamint a birtokviszonyokra vonatkozó vizsgálatainak legfontosabb eredményeit foglalja össze. Hasonló szempontok alapján mutatja be a szer-

ző „XVIII. századi zeleméri helynevek” című dolgozatában az adott időszakból való térképeknek Zelemér és Szentgyörgy települések területére, illetőleg e települések határára vonatkozó anyagát, valamint a tárgyalt helynevek mai továbbélését.

A kötet tartalmának e rövid szemléjéből az is kiderül, hogy a szerző az előszóban megfogalmazott irányelvnek megfelelően igen sok tudomány eszközeinek, eredményeinek a felhasználásával, a névtant – számos elődjéhez hasonlóan – interdiszciplináris tudományágnak tekintve közelít témájához, a helynevek vizsgálatához.

RESZEGI KATALIN